

૮. તેનાલીરામન

◆ ચાલો વાર્તા સાંભળીએ.

હાજરજવાબી મુલ્લા

એક વાર મુલ્લા નસરુદ્દીન ડંકાસ મારતાં બોલી ગયા, ‘મારા જેવો નિશાનબાજ કોઈ નહિ. હું નિશાન તાકું, પણ છ ખેચું ને તીર છૂટે સનનન...’ એટલે નિશાન વીંધાયું જ સમજો. આ સાંભળી એક જણ તરત તીર-કામરું લઈ આવ્યો ને મુલ્લાને આપતાં કહ્યું, ‘લો મુલ્લાજી, ચડાવો તીર ને તાકો પેલું નિશાન’. મુલ્લાએ એક તીર લીધું, પણ છ ખેંચીને તીર છોડ્યું પણ તીર નિશાન સુધી પહોંચ્યું જ નહિ, અઘવચ્ચે જ પડ્યું. બધા હા-હા-હા કરતાં હસી પડ્યા ને બોલ્યા, ‘બસ મુલ્લાજી, આવું જ તમારું નિશાન ને?’ મુલ્લા ઈટ કરતાં બોલ્યા, ‘આ નિશાન મારું નહોતું; કાજીનું હતું. કાજી તીર કેમ છોડે છે એની મેં તમને નકલ કરી બતાવી’. હવે મુલ્લાએ બીજું તીર લઈને છોડ્યું. એ તીર પહેલાં કરતાં જરા આગળ પહોંચ્યું પણ નિશાન પર લાગ્યું નહિ. વળી બધા હસી પડ્યા ને બોલ્યા, ‘આ નિશાન તો તમે જ તાકેલું ને?’ મુલ્લા ઝટ બોલ્યા, ‘ના, આ નિશાન પણ મારું નહોતું. આ નિશાન “કોટવાલનું” હતું. કોટવાલ તીર કેમ છોડે છે એની મેં તમને નકલ કરી બતાવી” કોઈ બોલ્યું, ‘મુલ્લાજી હવે કોની નકલ કરી બતાવો છો?’ આ સાંભળી બધા વળી ખડખડાટ હસ્યા. મુલ્લા કશું બોલ્યા નહિ, પણ ચૂપચાપ ત્રીજું તીર લીધું, નિશાન તાક્યું જોરથી ખેંચીને તીર છોડ્યું સનનનન...’ સારા નસીબે આ વખતે તીર નિશાન પર લાગ્યું. બધા આંખો પહોળી કરીને જોઈ જ રહ્યા. કોઈ કંઈ બોલે એ પહેલાં જ મુલ્લા બોલી ઊઠ્યા, ‘જોયું ને, આ હતું બંદાનું નિશાન”’.

અકબરના દરબારમાં હાજરજવાબી બીરબલ હતા તેમ રાજા કૃષ્ણદેવરાયના દરબારમાં તેનાલીરામન હતા. ગમે તેવા અઘરા પ્રશ્નોના જવાબ તરત જ આપી દેતા. જેની પાસે બુદ્ધિ, બળ અને હિંમત હોય તેને સૌ માન આપે. તેનાલીરામનનું પણ ખૂબ માન હતું. કૃષ્ણદેવરાય તેને પોતાની બાજુમાં બેસાડતા હતા.

કૃષ્ણદેવરાયના દરબારના સેનાપતિને તેનાલીરામનની ખૂબ ઈર્ષ્યા થતી. તેણે

તેનાલીરામનને સાણસામાં લેવાનું નક્કી કર્યું. તેની આબરૂ રાખ થઈ જાય તેવા પ્રસંગની તે રાહ જોવા લાગ્યા. એક દિવસ સેનાપતિને સરસ તક મળી ગઈ. વરસાદ પડતો હોવાથી તેનાલીરામન સમયસર દરબારમાં પહોંચી શક્યા નહોતા. તે તક ઝડપીને સેનાપતિએ કૃષ્ણદેવરાયના કાન ભંભેર્યા. રાજાએ સિપાઈને બોલાવી હુકમ કર્યો કે, ‘તેનાલીરામન જે હાલતમાં હોય તે જ હાલતમાં હાજર કરો.’

સિપાઈઓ તેનાલીરામનના ઘરે પહોંચ્યા. તેનાલીરામન વરસાદ બંધ થવાની રાહ જોઈ પલંગમાં આડા પડ્યા હતા. થાક અને પવનને લીધે તેમને ઘસઘસાટ ઊંઘ આવી ગઈ હતી. સિપાઈઓએ તેનાલીરામનને આ જ હાલતમાં લઈ જવાના છે એમ વિચારી પલંગ જ ઉઠાવ્યો. રસ્તામાં તેનાલીરામન જાગી ગયા. જાગતાંની સાથે જ તેમને ખ્યાલ આવી ગયો કે, કૃષ્ણદેવરાયના હુકમ સિવાય આ લોકો મને આમ ઉપાડવાની હિંમત ન કરે. હું આજે દરબારમાં મોડો પડ્યો એનું જ આ પરિણામ છે. રસ્તામાં એક ઝાડ આપતું હતું. તે ઝાડ વડનું હોવાથી તેની લાંબી વડવાઈઓ નીચે સુધી લટકતી હતી. તે તેનાલીરામન જાણતા હતા.

સિપાઈઓ જ્યારે ઝાડ નીચેથી પસાર થયા ત્યારે તેનાલીરામને એક વડવાઈ પકડી લીધી અને વડ ઉપર ચડી ગયા.

બિચારા સિપાઈઓને ખ્યાલ પણ ન આવ્યો કે આપણે ખાલી પલંગ ઉપાડીને લઈ જઈએ છીએ.

બીજી બાજુ તેનાલીરામન ઝાડ પરથી નીચે ઊતરી ટૂંકા રસ્તેથી દોડતા દોડતા દરબારમાં પહોંચી ગયા. કોઈને ખ્યાલ ન આવે એમ પોતાની જગ્યાએ બેસી ગયા.

સિપાઈઓ પલંગને ચાર પાયાથી પકડીને હાજર થયા ત્યારે દરબારમાં હસાહસ થઈ ગઈ. સેનાપતિ તો ભારે ઉત્સાહમાં આવી ગયા, કારણ કે સિપાઈઓએ તેનાલીરામનને ઊંઘતા જ ઝડપ્યા હતા.

કૃષ્ણદેવરાયના સિંહાસન સામે પલંગ ઉતારી સિપાઈઓએ રાજાને સલામ ભરી. પછી કહ્યું, ‘નામદાર આપની આજ્ઞા પ્રમાણે તેનાલીરામનને જે સ્થિતિમાં હતા તે જ સ્થિતિમાં હાજર કર્યા છે.’ રાજાએ પલંગમાં નજર કરી તો પલંગ ખાલી હતો.

સિપાઈઓ અને દરબારીઓ પણ દંગ થઈ ગયા. રાજાના ગુસ્સાનો પાર ન રહ્યો. તેમણે ગુસ્સે થઈને ત્રાડ નાંખી, ‘ક્યાં છે તેનાલીરામન ?’

તરત જ તેનાલીરામન ઊભા થયા અને બોલ્યા, ‘અન્નદાતા, હું અહીં દરબારમાં છું.’ તેનાલીરામનને દરબારમાં હાજર જોઈ

રાજાનો ગુસ્સો ઊતરી ગયો. તેમણે હસવું રોકીને પૂછ્યું, ‘તમે દરબારમાં ક્યારે આવ્યા?’ ‘જ્યારે આપે જોયો ત્યારે, નામદાર’, તેનાલીરામને કહ્યું. સેનાપતિના તો હોંશકોશ જ ઊડી ગયા. તેનાલીરામન હસતાં હસતાં પોતાના આસન પર બેસી ગયા.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કૃતિમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

૧) કચેરી	-	૨) મુશ્કેલ	-
૩) ઈજાજત	-	૪) મોકો	-
૫) બૂમ	-	૬) વડની ડાળી	-

સ. ૨ સહસંબંધ ધરાવતા શબ્દ લખો.

દા.ત. સવાર - સાંજ

૧) વહેલો	-	૨) જવાબ	-
૩) ગેરહાજર	-	૪) અપમાન	-
૫) સહેલા	-	૬) ઉત્તર	-

સ. ૩ શબ્દોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવી અર્થપૂર્ણ વાક્ય બનાવો.

- ૧) દંગ થઈ દરબારીઓ ગયા અને સિપાઈઓ પણ
- ૨) ગુસ્સો હાજર જોઈ તેનાલીરામનને ગયો રાજાનો ઊતરી

સ. ૪ નમૂના પ્રમાણે પાઠમાંથી શોધો : દા.ત. સરસ તક

૧)	પ્રશ્નો	૨)	ઊંઘ
૩)	વડવાઈ	૪)	સિપાઈઓ
૫)	પલંગ	૬)	રસ્તે

સ. ૫ રૂઢિપ્રયોગો અને તેના અર્થને યોગ્ય રીતે જોડો.

(અ)

- ૧) ઊંઘતા ઝડપવું
- ૨) દંગ થઈ જવું
- ૩) સાણસામાં લેવું
- ૪) આબરૂ રાખ થઈ જવી
- ૫) કાન ભંભેરવા

(બ)

- ક) મુશ્કેલીમાં મૂકવું
- ખ) ખોટી રીતે ઉશ્કેરણી કરવી
- ગ) ફજેતી થવી
- ઘ) નવાઈ પામવું
- ચ) અચાનક પકડી પાડવું

સ. ૬ નીચેનાં વાક્યોમાં યોગ્ય સ્થાને યોગ્ય વિરામચિહ્નો મૂકો.

- ૧) અન્નદાતા હું અહીં દરબારમાં છું
- ૨) ક્યાં છે તેનાલીરામન
- ૩) તેનાલીરામન જે હાલતમાં હોય તે જ હાલતમાં હાજર કરો

◆ સંભાષણ : અકબર-બીરબલની કોઈ પણ વાર્તા કે પ્રસંગ જે જાણતા હો તે વર્ગમાં કહો.

સ. ૭ કોણ બોલે છે અને કોને કહે છે તે લખો.

- ૧) ‘અન્નદાતા હું અહીં દરબારમાં છું.’
- ૨) ‘તમે દરબારમાં ક્યારે આવ્યા ?’
- ૩) ‘નામદાર, આપની આજ્ઞા પ્રમાણે તેનાલીરામન જે સ્થિતિમાં હતા તે જ સ્થિતિમાં હાજર કર્યા છે.’

સ. ૭ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વિધાન પૂર્ણ કરો.

- ૧) સેનાપતિને તેનાલીરામનની ખૂબ
- (અ) ઈર્ષ્યા થતી હતી. (બ) ચિંતા થતી હતી.
(ક) લાગણી થતી હતી.

- ૨) કૃષ્ણદેવરાયના હુકમ સિવાય આ લોકો મને આમ
- (અ) મારવાની હિંમત ન કરે. (બ) ઉપાડવાની હિંમત ન કરે.
(ક) પકડવાની હિંમત ન કરે.
- ૩) તેનાલીરામને એક વડવાઈ પકડી લીધી અને
- (અ) પીપળા ઉપર ચડી ગયા. (બ) મકાન ઉપર ચડી ગયા.
(ક) વડ ઉપર ચડી ગયા.
- ૪) સિપાઈઓએ તેનાલીરામને
- (અ) ઊંઘતા જ ઝડપ્યા હતા. (બ) દોડતાં દોડતાં પકડ્યા હતા.
(ક) રંગે હાથ પકડ્યા હતા.

સ. ૯ નીચેનાં વાક્યો ખરાં છે કે ખોટાં તે જણાવો.

- ૧) અકબરના દરબારમાં હાજરજવાબી બીરબલ હતા.
- ૨) કૃષ્ણદેવરાયના દરબારમાં તેનાલીરામન હતા.
- ૩) તેનાલીરામન માત્ર સહેલા પ્રશ્નોના જ જવાબ આપી શકતા.
- ૪) તેનાલીરામન દરબારમાં સમયસર પહોંચી ગયા હતા.
- ૫) લાંબી વડવાઈઓ નીચે સુધી લટકતી હતી.

સ. ૧૦ કોણ તે કહો.

- ૧) રાજા કૃષ્ણદેવરાય મને પોતાની બાજુમાં બેસાડતા
- ૨) મને તેનાલીરામનની ઈર્ષ્યા થતી.
- ૩) ઝાડ નીચેથી પસાર થતાં તેનાલીરામને મને પકડી લીધી
- ૪) અમે દરબારમાં પલંગ જ ઊંચકી લાવ્યા.
- ૫) મેં સિપાઈઓને તેનાલીરામને લાવવાનો હુકમ કર્યો.

સ. ૧૧ કોઈપણ બે રમૂજી ટુચકા લખો.

પ્રકૃત્ય

- ◆ દરેક બાળક અકબર-બીરબલ, કૃષ્ણદેવરાય-તેનાલીરામન, રાજા ભોજ-કવિ કાલિદાસના એક એક પ્રસંગ કાર્ડપેપર ઉપર ચિત્ર સાથે લખી લાવો. પછી આખા વર્ગનો એક સામૂહિક ગ્રંથ બનાવો. તેને સુંદર નામ આપો.

હું વાંચું... તમે પણ વાંચો

પાંચ હજાર કે પંદર હજાર ?

કૃષ્ણદેવરાયના દરબારમાં એક ઘરડો માણસ અને એક યુવક આવીને ઊભા રહ્યા. વૃદ્ધે કહ્યું, ‘રાજાજી, આ જુવાનનો પિતા મારો ખાસ ભાઈબંધ હતો. મરતાં પહેલાં તેણે છોકરાને ઉછેરવાનું કામ મને સોંપ્યું. સાથે વીસ હજાર સોનામહોરો આપીને કહ્યું કે મારો છોકરો મોટો થાય ત્યારે આ સોનામહોરમાંથી તને ગમે તેટલી તેને આપજે. બાકીની તૈં કરેલા ખર્ચ પેટે રાખી લેજે. હવે હું આ જુવાનને પાંચ હજાર સોનામહોરો આપું છું પણ એ લેતો નથી. આપ જ ન્યાય કરો કે મારે એને કેટલી મહોરો આપવી? રાજાએ ચતુર તેનાલીરામન સામે નજર કરી. તેનાલીરામને વૃદ્ધને પૂછ્યું, ‘આ બે થેલીઓમાં કેટલી કેટલી મહોરો છે?’ વૃદ્ધે કહ્યું, ‘એકમાં પાંચ હજાર અને બીજામાં પંદર હજાર છે.’ તેનાલીરામને પૂછ્યું, ‘તમને કઈ થેલી ગમે છે?’ વૃદ્ધે કહ્યું, ‘મને પંદર હજાર મહોરોવાળી થેલી ગમે છે.’

તેનાલીરામને તરત જ ન્યાય આપતાં કહ્યું, ‘બસ ત્યારે, એ થેલી આ જુવાનને આપી દો.’ વૃદ્ધે દલીલ કરી કે ‘એના પિતાએ તો મને ગમે એટલી જ મહોરો છોકરાને આપવાનું કહ્યું હતું.’

‘તેથી જ તો હું છોકરાને પંદર હજાર મહોરો આપવાનું કહું છું.’ વૃદ્ધને સમજાયું નહિ તેથી પૂછ્યું, ‘એ કેવી રીતે ?’

(બાલમિત્રો, તમે કહી શકશો કે કેવી રીતે ? થોડીવાર વિચાર કરો પછી જવાબ ન મળે તો આગળ વાંચો.)

જુવાનના પિતાએ કહ્યું છે કે ‘તમને ગમે તેટલી મહોરો છોકરાને આપજો. તમને પંદર હજાર મહોરો ગમે છે, એટલે તેટલી મહોરો તમારે છોકરાને આપવી પડશે.’ તેનાલીરામનનો આ ચતુરાઈભર્યો ન્યાય સાંભળી જુવાન, રાજા તથા દરબારીઓ પણ ખુશ થઈ ગયા.

અધ્યાપન સંકેત

શરૂઆતમાં આપેલી વાર્તા આરોહ-અવરોહ સહિત કહેવી. પછી બાળકો પાસે મોટેથી સમૂહ વાંચન કરાવવું. તે વાર્તાનો મધ્યવર્તી વિચાર સમજાવીને કહેવો. ત્યારપછી પ્રસ્તુત કૃતિનું અધ્યયન કરાવવું. અધ્યયન પણ વાર્તા પદ્ધતિથી કરાવી શકાય. લઘુપ્રશ્નોની મદદથી બાળકોને સક્રિય રાખવા. કૃતિનું વિષયવસ્તુ સમજાઈ ગયા પછી નાટ્યીકરણ કરાવી વર્ગના વાતાવરણને આનંદદાયી બનાવવું. રાજા ભોજ અને કાલિદાસ તેમજ અકબર-બીરબલના ઓછા પરિચિત પ્રસંગો જાણી વિદ્યાર્થીઓને કહેવા. જેથી પ્રકલ્પમાં વિવિધતા લાવી શકાય.

બુદ્ધિ આગળ બળ પાણી ભરે.

- ◆ નીચેના 'શબ્દસમૂહ', 'રૂઢિપ્રયોગ' અને 'કહેવત' સમજીને તેનો અર્થ લખી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

શબ્દસમૂહ :

ઉદા : નાક બોળવું - આબરુ જવી

વાક્ય : દીકરાએ માથે કરજ કરી બાપનું નાક બોળ્યું.

- ૧) જંગે ચઢવું
- ૨) જતન કરવું
- ૩) મરક મરક થવું
- ૪) ફતેહ થવું
- ૫) ઘાંટો પાડવો
- ૬) શરણે થવું

રૂઢિપ્રયોગ :

ઉદા : પીઠ થાબડવી - શાબાશી આપવી

વાક્ય : સારું કામ કરનારની પીઠ થાબડવી જોઈએ.

- ૧) માથું મારવું
- ૨) ઘાસકો પડવો
- ૩) જીવ હેઠો બેસવો
- ૪) આંખ આડા કાન કરવા
- ૫) ટાંટિયાની કઢી થવી

કહેવત :

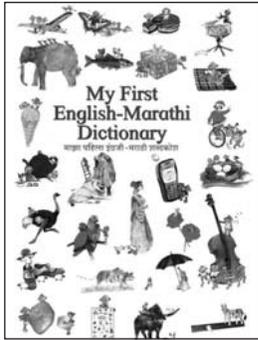
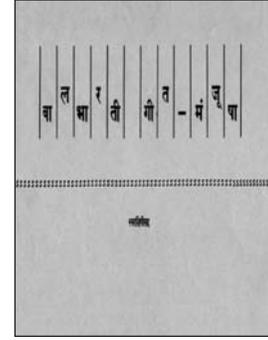
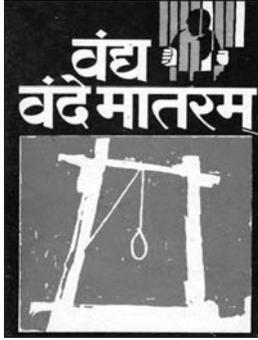
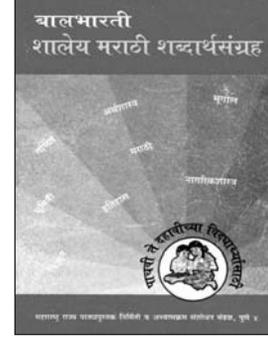
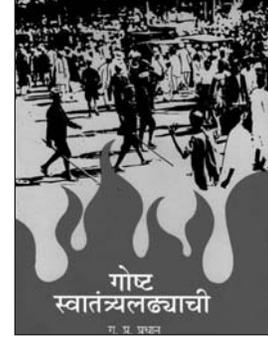
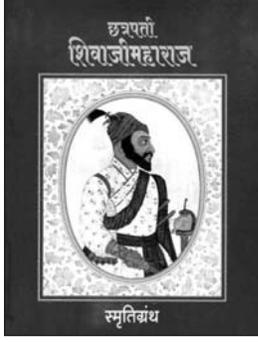
ઉદા : ચેતતા નર સદા સુખી - સાવધાન રહેનાર વ્યક્તિ મુશ્કેલીમાંથી ઉગરી જાય છે.

વાક્ય : પોતાના કામ ચેતીને કરનાર વ્યક્તિ હંમેશા સુખી રહે છે.

- ૧) જાત મહેનત કિંદાબાદ
- ૨) સંપ ત્યાં જંપ
- ૩) હસે તેનું ઘર વસે
- ૪) ન બોલ્યામાં નવ ગુણ

તમારા પરિસરમાં રહેતાં પ્રાણીઓને નિહાળો. મુશ્કેલીમાં હોય ત્યારે તેમની મદદ કરો.
તેઓ મૂંગાં છે, તેમનો અવાજ બનો.

- पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पाठ्येत्तर प्रकाशने.
- नामवंत लेखक, कवी, विचारवंत यांच्या साहित्याचा समावेश.
- शालेय स्तरावर पूरक वाचनासाठी उपयुक्त.

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेत स्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

ebalbharati

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५९४६५, कोल्हापूर - ☎ २४६८५७६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७९८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३९५५११, औरंगाबाद - ☎ २३३२१७१, नागपूर - ☎ २५४७७१६/२५२३०७८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે ૪૧૧ ૦૦૪.
ગુજરાતી સાહિત્ય પરિચય ઇયત્તા ૬ વી

₹ 27.00

